

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

موجز حقوق اساسی

به همراه تست‌های تألیفی و پاسخنامه

تشریحی (ویژه آزمون‌های وکالت)

تدوین

مسلم یعقوبی

انتشارات چتر دانش

سرشناسه	: یعقوبی، مسلم، ۱۳۵۴ - گردآورنده
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	: موجز حقوق اساسی به همراه تست‌های تالیفی و پاسخنامه تشریحی (ویژه آزمون‌های وکالت)/ تدوین مسلم یعقوبی.
مشخصات نشر	: تهران: چتر دانش، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری	: ۴۴۲ ص؛ ۵/۱۴ × ۵/۲۱ س.م.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۵۶۴-۴
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۴۴۲.
موضوع	: حقوق اساسی -- ایران Constitutional law -- Iran
	: حقوق اساسی -- ایران -- آزمون‌ها و تمرین‌ها
	: Constitutional law -- Iran -- Examinations, questions, etc
	: وکالت -- ایران -- آزمون‌ها و تمرین‌ها
	: .Mandate (Contract) -- Iran -- Examinations, questions, etc
رده بندی کنگره	: KMH۲۰۷۰
رده بندی دیوبی	: ۳۴۲/۵۵۰۲۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۸۴۰۸۰۶
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیپا	

نام کتاب	: موجز حقوق اساسی به همراه تست‌های تالیفی و پاسخنامه تشریحی (ویژه آزمون‌های وکالت)
ناشر	: چتر دانش
ویراستار	: محمد مهرداد
تدوین	: مسلم یعقوبی
نوبت و سال چاپ	: اول - ۱۴۰۱
شمارگان	: ۱۰۰۰
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۰-۵۶۴-۴
قیمت	: ۱۶۰۰۰۰ تومان

فروشگاه مرکزی: تهران، میدان انقلاب، خ منبری جاوید (اردیبهشت شمالی)، پلاک ۸۸
 تلفن مرکز پخش: ۶۶۴۹۲۳۲۷ - تلفن فروشگاه کتاب: ۶۶۴۰۲۳۵۳
 پست الکترونیک: nashr.chatr@gmail.com
 کلیه حقوق برای مؤلف و ناشر محفوظ است.

سخن ناشر

رشته‌ی حقوق با تمام شاخه‌ها و گرایش‌هایش، به‌منزله‌ی یکی از پرطرفدارترین رشته‌های دانشگاهی کشور، نظر تعداد فراوانی از دانشجویان علوم انسانی را به‌خود جلب کرده است؛ دانشجویانی که پس از تحصیل، وارد عرصه‌ی خدمت شده و در مناصب و جایگاه‌های گوناگون به ایفای وظیفه مشغول می‌شوند.

منابعی که در دانشکده‌های حقوق، مبنای کار قرار گرفته و تحصیل دانشجویان بر مدار آن‌ها قرار دارد، در واقع، مجموعه‌ی کتب و جزواتی هستند که طی سالیان متمادی چنان‌که شایسته است تغییر نیافته و خود را با تحولات و نیازهای زمانه هماهنگ نکرده است.

این، درحالی است که نیاز مبرم دانش‌پژوهان به مجموعه‌های پربار و سودمند، امری انکارناپذیر است. به‌این ترتیب، ضرورت تدوین کتب غنی و ارزشمند برای رفع نیازهای علمی دانشجویان رشته‌ی حقوق و نیز رشته‌های متأثر از آن، باید بیش از گذشته مورد توجه قرار گیرد؛ کتاب‌هایی که روزآمدی محتوای آنها از یک سو و تناسب آنها با نیاز دانش‌پژوهان از سوی دیگر، مورد توجه و لحاظ ناشر و نویسنده، قرار گرفته باشد.

مؤسسه‌ی آموزش عالی آزاد چتردانش، در مقام مؤسسه‌ای پیشگام در امر نشر کتب آموزشی روزآمد و غنی، توانسته است گام‌های مؤثری در همراهی با دانشجویان رشته‌ی حقوق بردارد. این مؤسسه افتخار دارد که با بهره‌مندی از تجربیات فراوان خود و با رصد دقیق نیازهای علمی دانشجویان، به تولید آثاری همت گمارد که مهم‌ترین دستاورد آن‌ها، تسهیل آموزش و تسریع یادگیری پژوهندگان باشد. انتشارات چتر دانش امیدوار است با ارائه‌ی خدمات درخشان، شایستگی‌های خود را در این حوزه‌ی علمی بیش از پیش به منصه‌ی ظهور برساند.

فرزاد دانشور

مدیر مسئول انتشارات چتر دانش

پیشگفتار

منت خدای را عزوجل که طاعتش موجب قربت است و به شکر اندرش مزید نعمت، حال که نگارش این مجموعه به انجام رسیده و در طبق اخلاص به جویندگان علم تقدیم می‌گردد به رسم ثواب گذشتگان بر خود فرض می‌دانم که دیباچه‌ای به رشته تحریر درآورده تا در این مجال محملی فراهم آورم تا در درک مطالب این کتاب مفید فایده باشد؛ پیش از هر چیز لازم می‌دانم با تاکید بر این نکته که تمامی علوم در بستر تاریخ شکل گرفته و با گذر زمان پرداخت شده‌اند؛ علم حقوق را نیز از این پرداخت تاریخی مصون ندانم که اثر گذر زمان در رشد و بالندگی آن غیرقابل انکار است.

با نگاهی به تاریخ جهان و بلاخص تاریخ معاصر کشورمان درمی‌یابیم انقلاب‌ها که ساختارهای سیاسی را دگرگون می‌سازند، خود منبعث از تغییر در ارزش‌های ملت می‌باشند. با هر انقلابی در بادی امر قانون اساسی و به تبع آن حقوق اساسی و حقوق جزا که برگرفته از ارزش‌های اخلاقی آن ملت است، دستخوش تغییر خواهند شد. در نوشته حاضر که به تحلیل، مذاقه و شرح ساختار قانون اساسی در نظام حقوقی کنونی پرداخته شده است، تلاش شده تا با نگرش آزمون‌ویژه آزمون‌های وکالت نگارش و تدوین گردد.

لذا در این کتاب سعی شده است مهم‌ترین مباحث کتب حقوق اساسی که توسط اساتید فرهیخته این حوزه تالیف شده‌اند؛ از جمله کتب حقوق اساسی آقایان دکتر ابوالفضل قاضی، دکتر سیدمحمدحسین هاشمی، دکتر منوچهر طباطبایی، دکتر عمید زنجانی و دکتر جلال الدین مدنی اقتباس و مورد تلخیص قرار گرفته و در راستای بهبود مدیریت زمان داوطلبان آزمون‌های وکالت با ارائه دسته‌بندی مناسب، مطالب ارائه گردند.

پیش از خاتمه کلام از برادر ارجمندم جناب آقای محمد مهرداد که ویرایش این مجموعه را برعهده گرفته‌اند، قدردانی می‌نمایم.

و در کلام پایانی، آن که از تلاش‌های بی‌وقفه مدیریت و کارکنان محترم موسسه آموزش عالی چتر دانش که مشوق اینجانب در تهیه و تدوین کتاب حاضر بوده‌اند نهایت قدردانی و سپاس را اعلام می‌دارم.

مسلم یعقوبی

بهار یکهزار و چهارصد و یک

فهرست

بخش اول: مطالعه ی حقوق حاکمیت و نهادهای سیاسی ایران.... ۱۷

فصل اول: ماهیت حاکمیت در ایران..... ۱۷

مبحث اول: کلیات حاکمیت و قانون اساسی ایران..... ۱۷

* محتویات قانون اساسی ۲۱

محدودیت بازنگری در قانون اساسی..... ۲۳

اصل ۱۷۷ قانون اساسی..... ۲۸

موانع تشکیل امت واحده ی اسلامی ۲۹

اصل ۱۱ قانون اساسی..... ۳۱

مبحث دوم: اصول حاکم بر نظام جمهوری اسلامی ایران..... ۳۲

اصول حاکم بر نظام جمهوری اسلامی ایران..... ۳۲

اصل ۱۵ تا ۱۸ قانون اساسی ۳۳

انواع حقوق و آزادی های مندرج در قانون اساسی..... ۳۵

مبحث سوم: حقوق اساسی و آزادی های عمومی که مجموعاً موجب امحای

استبداد می شود عبارتند از:..... ۴۴

الف- آزادی عمومی..... ۴۴

اصل ۱۹ تا ۴۲ قانون اساسی ۴۴

ب- حاکمیت مردم..... ۴۸

ج- حاکمیت قانون..... ۴۸

اسامی مؤسسات اقتصادی تحت نظر مقام رهبری..... ۵۰

انواع سرزمین ها از نظر اسلام..... ۵۳

انواع حاکمیت..... ۵۶

مبحث چهارم: شکل حکومت در ایران..... ۵۷

۱- اقتدار قوه ی مقننه..... ۵۸

الف- اقتدار مطلق قوه مقننه نسبت به قوه مجریه..... ۵۸

ب- اقتدار نسبی قوه ی مقننه بر قوه ی قضائیه..... ۵۸

۲- نفوذ یا اقتدار قوه ی قضائیه..... ۵۹

الف- نفوذ قوهی قضائیه بر مقننه.....	۵۹
ب- اقتدار قوهی قضائیه بر قوهی مجریه.....	۵۹
۳- اقتدار قوهی مجریه.....	۶۰
سوالات فصل اول.....	۶۲
پاسخنامه سوالات فصل اول.....	۸۳
فصل دوم: نهاد رهبری.....	۹۷
مبحث اول: رهبری در اسلام.....	۹۷
مبحث دوم: رهبری در قانون اساسی ایران.....	۹۹
مبحث سوم: وظایف و اختیارات رهبری.....	۱۰۵
نظرات فقهای مشهور در باب محدودهی اختیارات ولی فقیه.....	۱۰۵
الف- ولایت فقیه و حاکمیت ملی.....	۱۰۶
ب- ولایت مطلقه و حاکمیت قانون اساسی.....	۱۰۷
ج- ولایت مطلقه فقیه و حقوق ملت.....	۱۰۷
اهمّ اختیارات مقام رهبری.....	۱۰۸
۱- وظایف و اختیارات رهبری در ادارهی عالییه کشور:.....	۱۰۸
۲- صدور فرمان همه‌پرسی (بازنگری در قانون اساسی).....	۱۰۸
۳- نظارت بر صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران.....	۱۰۹
۴- حل اختلاف و تنظیم روابط قوای سه‌گانه.....	۱۰۹
۵- حل معضلات نظام از طریق مجمع تشخیص مصلحت نظام.....	۱۰۹
۶- اختیارات رهبری در قوهی مقننه.....	۱۱۰
۷- اختیارات رهبری در قوهی مجریه.....	۱۱۰
۸- اختیارات رهبری در قوهی قضائیه.....	۱۱۱
ویژگی عفو خصوصی.....	۱۱۱
ویژگی عفو عمومی.....	۱۱۲
اصل ۱۰۷ تا ۱۱۲ قانون اساسی.....	۱۱۲
مبحث چهارم: نیروهای مسلح.....	۱۱۶

الف- کلیات نیروهای مسلح.....	۱۱۶
ب- نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران.....	۱۱۷
۱- ارتش جمهوری اسلامی ایران.....	۱۱۷
۲- سپاه پاسداران انقلاب اسلامی.....	۱۱۹
۳- نیروی انتظامی.....	۱۲۰
ج- اهداف تشکیلاتی این سازمان مسلح:.....	۱۲۰
د- ضوابط کلی در نیروهای مسلح.....	۱۲۰
۱- منع عضویت خارجیان در نیروهای مسلح.....	۱۲۰
۲- منع استقرار پایگاه نظامی خارجی.....	۱۲۱
۳- منع استفاده‌ی شخصی از امکانات نظامی.....	۱۲۱
۴- ارتش و سپاه در زمان صلح.....	۱۲۱
۵- ترفیع و سلب درجه‌ی نظامیان.....	۱۲۱
۶- منع دخالت نظامیان در سیاست.....	۱۲۲
اصل ۱۴۳ تا ۱۵۱ قانون اساسی.....	۱۲۲
سوالات فصل دوم.....	۱۲۵
پاسخنامه سوالات فصل دوم.....	۱۳۳
فصل سوم: قوه‌ی مقننه جمهوری اسلامی ایران.....	۱۴۰
مبحث اول: ماهیت قوه‌ی مقننه در ایران.....	۱۴۰
مبحث دوم: کلیات مجلس شورای اسلامی ایران.....	۱۴۱
۱- انتخابات.....	۱۴۱
شرایط توقف انتخابات.....	۱۴۶
۲- ساختار مجلس شورای اسلامی.....	۱۴۷
الف- تشکیل و افتتاح مجلس.....	۱۴۷
ب- رسیدگی به اعتبارنامه‌ی نمایندگان.....	۱۴۷
ج- اداره‌ی مجلس.....	۱۴۸
انواع هیأت رئیسه:.....	۱۴۸

۱۴۸	وظیفه‌ی هیأت‌رئیس‌ه‌ی سنی
۱۴۹	وظایف هیأت‌رئیس‌ه‌ی موقت
۱۵۰	امور مشترک کمیسیون‌ها
۱۵۰	* انواع کمیسیون
۱۵۰	۲- کمیسیون‌های تخصصی:
۱۵۰	د- جلسات مجلس
۱۵۰	۱- کمیسیون‌های خاص:
۱۵۰	۳- کمیسیون‌های موقت
۱۵۲	ه- نطق و مذاکره
۱۵۳	حضور اعضای قوه‌ی مجریه و شورای نگهبان در مجلس
۱۵۴	و- رأی
۱۵۶	۳- نمایندگان
۱۵۶	ویژگی‌های نمایندگی
۱۵۷	الف- سمت نمایندگی
۱۵۷	ب- انواع مصونیت پارلمانی
۱۵۷	۱- عدم مسئولیت
۱۵۸	ج- تعهدات و حقوق نمایندگان
۱۵۸	۱- تعهدات
۱۵۹	۲- دستمزد نمایندگان
۱۶۰	اصل ۶۱ تا ۷۰ قانون اساسی
۱۶۳	مبحث سوم: وظایف و اختیارات مجلس شورای اسلامی
۱۶۳	الف- قانونگذاری
۱۶۳	۱- قوانین معمولی
۱۶۴	۲- قوانین خاص و سازمان‌دهنده (ارگانیک)
۱۶۴	۳- قوانین تفویضی
۱۶۵	مصوبات دولت تحت نظارت مضاعف:
۱۶۵	۴- تفسیر قوانین

- ب- کیفیت قانونگذاری ۱۶۵
- ۱- ابتکار پیشنهاد قانون ۱۶۶
- استرداد طرح قانونی ۱۶۷
- الف- لوایح و طرح‌های عادی ۱۶۸
- ۲- بررسی و تصویب قانون ۱۶۸
- ب- بررسی و تصویب فوری لوایح و طرح‌ها ۱۶۹
- ج- نظارت بر مصوبات مجلس ۱۷۰
- ۴- امضای مصوبات توسط رئیس‌جمهور ۱۷۱
- ۵- انتشار قانون ۱۷۱
- ب- نظارت (وظیفه‌ی دیگر مجلس) ۱۷۲
- ۱- نظارت تأسیسی ۱۷۲
- ۲- نظارت اطلاعاتی ۱۷۴
- ۳- نظارت استصوابی ۱۷۷
- الف- عهدنامه‌های بین‌المللی: ۱۷۷
- (فاقد اثر) ۱۷۷
- ب- تغییر خط مرزی ۱۷۸
- ج- نظارت مجلس بر برقراری حالت فوق‌العاده در کشور ۱۷۹
- د- نظارت مجلس بر صلح دعای مالی دولت و یا ارجاع آنها به دآوری ۱۷۹
- ه- نظارت بر برخی دیگر از اعمال دولتی ۱۸۰
- ۴- نظارت مالی ۱۸۰
- اصول حاکم بر تنظیم بودجه ۱۸۱
- ۵- نظارت سیاسی ۱۸۲
- اصل ۸۵ تا ۹۹ قانون اساسی ۱۸۵
- مبحث چهارم: شورای نگهبان** ۱۹۰
- کلیات ۱۹۰
- الف- کلیات شورای نگهبان ۱۹۰
- ۱- نظارت بر قوانین و مقررات ۱۹۲

نظارت شرعی شورای نگهبان بر قوانین و مقررات سابق.....	۱۹۳
۲- تفسیر قانون اساسی.....	۱۹۵
۳- نظارت بر انتخابات و همه‌پرسی.....	۱۹۶
الف- نظارت بر امور انتخاباتی مجلس خبرگان.....	۱۹۶
ب- نظارت بر داوطلبی و انتخابات ریاست جمهوری.....	۱۹۶
ج- نظارت بر انتخابات مجلس شورای اسلامی.....	۱۹۷
نظارت بر همه‌پرسی و مراجعه به آرای عمومی.....	۱۹۸
اصل ۹۱ تا ۹۹ قانون اساسی.....	۱۹۸
سوالات فصل سوم.....	۲۰۱
پاسخنامه سوالات فصل سوم.....	۲۳۳
فصل چهارم: قوه‌ی مجریه.....	۲۶۲
مبحث اول: کلیات ریاست جمهوری.....	۲۶۲
الف- ریاست جمهوری در ایران.....	۲۶۲
ب- موقعیت و مقام رئیس‌جمهور در ایران.....	۲۶۶
ج- همکاران رئیس‌جمهور (به جز وزراء).....	۲۶۷
د- کفالت ریاست جمهوری.....	۲۶۷
ه- وظایف رئیس‌جمهور در اداره‌ی عالی‌هی کشور.....	۲۶۸
مسئولیت اجرایی قانون اساسی.....	۲۶۸
وظایف مرتبط با امور بین‌الملل.....	۲۷۰
ریاست و مسئولیت شورای عالی کشور.....	۲۷۰
و- وظایف و اختیارات رئیس‌جمهور در ریاست و اعمال قوه‌ی مجریه.....	۲۷۱
ز- وظایف و اختیارات رئیس‌جمهور در ارتباط با قوای مقننه و قضائیه.....	۲۷۲
الف- رئیس‌جمهور و قوه‌ی مقننه.....	۲۷۲
۱- امضای قوانین.....	۲۷۲
۳- نصب و عزل وزیران و رأی اعتماد به دولت.....	۲۷۳
۴- توقف انتخابات.....	۲۷۳
۵- در حضور و احضار به مجلس.....	۲۷۳

۲۷۴	۶- تقاضای تشکیل جلسه‌ی غیرعلنی مجلس
۲۷۴	رئیس‌جمهور و قوه‌ی قضائیه
۲۷۴	اصل ۱۱۳ تا ۱۳۱ قانون اساسی
۲۷۹	مبحث دوم: بخش دولت
۲۷۹	الف- هیأت وزیران
۲۸۰	ب- وظایف و اختیارات هیأت وزیران
۲۸۳	مبحث سوم: وزیران
۲۸۳	الف- کلیات
۲۸۴	ب- سمت وزارت
۲۸۴	ج- مسئولیت وزیران
۲۸۵	د- وظایف و اختیارات وزیران
۲۸۷	اصل ۱۳۳ تا ۱۴۰ قانون اساسی
۲۹۰	سوالات فصل چهارم
۳۰۶	پاسخنامه سوالات فصل چهارم
۳۲۲	فصل پنجم: قوه‌ی قضائیه
۳۲۲	مبحث اول: کلیات قوه‌ی قضائیه
۳۲۲	۱- استقلال قوه‌ی قضائیه
۳۲۴	۲- استقلال رفتار (رأی) قاضی
۳۲۴	مبحث دوم: اهداف و وظایف قوه‌ی قضائیه
۳۲۶	مبحث سوم: اداره‌ی قوه‌ی قضائیه
۳۲۸	وزیر دادگستری
۳۲۸	قضات
۳۲۸	الف- استخدام قضات
۳۲۹	ب- مصونیت قضات
۳۳۱	د- وظایف و اختیارات قضات
۳۳۱	۱- الزام به رسیدگی و صدور حکم برابر قوانین

ج- مسئولیت مدنی قضاات:	۳۳۱
۲- الزام قضاات به عدم اجرای آیین‌نامه‌ها و مقررات خلاف قانون و شرع	۳۳۲
دادگاه‌ها	۳۳۲
الف- محاکمات	۳۳۳
ب- احکام	۳۳۳
تشکیلات قوهی قضائیه	۳۳۴
الف- دیوان عالی کشور:	۳۳۴
ب- دادگاه‌های عمومی	۳۳۵
ج- مراجع و محاکم قضایی اختصاصی (استثنای بر محاکم عمومی)	۳۳۶
- صلاحیت دیوان عدالت اداری	۳۳۷
- صلاحیت دادگاه ویژه روحانیت:	۳۳۹
جرایم سیاسی و مطبوعاتی	۳۳۹
مبحث چهارم: سازمان‌های پشتیبان قوهی قضائیه	۳۴۱
- وظایف بازرسی کل کشور:	۳۴۲
اصل ۱۵۶ تا ۱۷۴ قانون اساسی	۳۴۳
سوالات فصل پنجم	۳۴۸
پاسخنامه فصل پنجم	۳۶۱
فصل ششم: نهادهای سیاسی خاص (متفرقه)	۳۷۲
مبحث اول: شوراها	۳۷۲
- شورای عالی استان‌ها	۳۷۷
مبحث دوم: صدا و سیما	۳۷۸
۱- صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران	۳۷۸
نکته:	۳۷۹
۲- اصول کلی حاکم بر صدا و سیما و فعالیت‌های آن:	۳۷۹
اصل ۱۷۱ قانون اساسی	۳۷۹
مبحث سوم: شورای عالی امنیت ملی	۳۸۰

- ۱- اعضای شورای امنیت ملی: ۳۸۰
- ۲- وظایف و اختیارات شورا ۳۸۱
- اصل ۱۷۶ قانون اساسی ۳۸۱
- مبحث چهارم: مجمع تشخیص مصلحت نظام ۳۸۲**
- وظایف و اختیارات مجمع ۳۸۴
- ۱- حل اختلاف بین مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان ۳۸۴
- ۲- حل معضلات نظام ۳۸۵
- ۳- وظایف و اختیارات: ۳۸۶
- اصل ۱۱۲ قانون اساسی ۳۸۶
- سوالات فصل ششم ۳۸۷
- پاسخنامه فصل ششم ۳۹۵
- بخش دوم: تست‌های تألیفی ۴۰۵**
- پاسخنامه ۴۴۰
- منابع و مآخذ ۴۴۲**

بخش اول

(مطالعه‌ی مقوقی حاکمیت و نهادهای سیاسی ایران)

عناوین اصلی

- فصل اول: ماهیت حاکمیت در ایران
- فصل دوم: نهاد رهبری
- فصل سوم: قوه‌ی مقننه‌ی جمهوری اسلامی ایران
- فصل چهارم: قوه‌ی مجریه‌ی جمهوری اسلامی ایران
- فصل پنجم: قوه‌ی قضاییه‌ی جمهوری اسلامی ایران
- فصل ششم: نهادهای اساسی خاص (متفرقه)

بخش اول: مطالعه‌ی حقوق حاکمیت و نهادهای سیاسی ایران

فصل اول: ماهیت حاکمیت در ایران^۱

مبحث اول: کلیات حاکمیت و قانون اساسی ایران

نظریه‌پردازان مشهور در حوزه‌ی حاکمیت عبارتند از: جان لاک انگلیسی، کتاب «رساله‌ای در باب حکومت مدنی» بارون لویی منتسکیو فرانسوی کتاب «روح القوانين»، ژان ژاک روسو فرانسوی کتاب «قرارداد اجتماعی» و ژان بدن فرانسوی کتاب «شش کتاب جمهوریت»

* انقلاب‌های ۱۷۷۶ آمریکا و ۱۷۸۹ فرانسه متأثر از اندیشه‌های اندیشمندان فوق بود.

* در کشاکش قدرت در طول تاریخ بین حاکمان و مردم، همواره حاکمان در سودای قدرت و مردم مشتاق و خواهان آزادی بوده‌اند.

* کمال مطلوب، در ایجاد رابطه‌ی متعادل بین نظم و آزادی است.

* قانون اساسی ثمره‌ی انقلاب‌ها در نظام‌های سیاسی- مردمی و نیز خواست عمومی جهت تنظیم عاقلانه و همزیستی آشتی‌جویانه‌ای است که بین آزادی فرد و قدرت دولت پدیدار شده است.

* قانون اساسی، سند حقوقی و سیاسی است که در آن نظام سیاسی کشور بر پایه تنظیم اقتدار زمامداران و حقوق و آزادی مردم به نحو مناسب مقرر می‌شود.

۱- مباحث فصل اول و دوم این بخش، از کتاب حقوق اساسی جمهوری اسلامی جلد ۱ و ۲، دکتر سیدمحمد هاشمی، نشر دادگستر، تهران ۱۳۷۸ برگرفته شده است.

نکته: انقلاب مشروطه در ۱۳۲۴ هـ.ق در ایران واقع و اولین مجلس شورای ملی در ایران به دستور مظفرالدین شاه تشکیل شد و پایان سلطنت مطلقه و آغاز سلطنت مشروطه محسوب می‌شود.

* نظام مشروطه‌ی ایران با عطف به نظام‌های مشروطه‌ی انگلستان و جمهوری فرانسه توسط روشنفکران ایرانی غرب رفته پایه‌ریزی شد.

* ماگناکارتا (فرمان کبیر) در ۱۵ ژوئن ۱۲۱۵ به امضای ژان پادشاه انگلستان رسید و حاوی فرمان آزادی برای مردم بود.

* رژیم سیاسی ایران قبل از مشروطه، نظام سلطنتی بوده است.

نکته: در دوران پادشاهی ناصرالدین شاه و مظفرالدین شاه (۱۲۶۵ هـ.ق - ۱۳۲۴ هـ.ق) روزنامه‌های تربیت (تهران) عدالت (تبریز) و کتاب‌هایی چون سیاحت‌نامه‌ی ابراهیم بیگ و کتاب‌های طالباف موجبات بیداری ایرانیان را فراهم ساختند.

* عبدالرحیم طالباف بازرگان روشنفکر ایرانی بود که بیش از ۵۰ سال در روسیه ساکن بوده و قدرت حکومت را از آن ملت می‌دانست و برای ملت شش نوع آزادی قائل بود: آزادی فعالیت، آزادی عقاید، آزادی گفتار، آزادی مطبوعات، آزادی انتخاب و آزادی اجتماع.

* از جمله روحانیون مؤثر در شکستن استبداد سلطنتی زمان قبل از سلسله قاجار می‌توان به سید جمال‌الدین اسدآبادی، حاجی میرزا نصرالله ملک المتکلمین، سید جمال‌الدین واعظ اصفهانی اشاره نمود.

* مورخان، واقعه‌ی "رژی" (واگذاری انحصار تنباکو و توتون به یک شرکت انگلیسی) در سال ۱۳۰۹ هـ.ق را که منجر به صدور فتوای تاریخی تحریم تنباکو از سوی میرزا حسن شیرازی شد، مقدمه‌ی تحولات سیاسی و

اجتماعی در کشور می‌دانند.

* ترور ناصرالدین‌شاه به دست میرزای شیرازی و نیز همراهی سید محمد طباطبایی و سید عبدالله بهبهانی و نیز همراهی مردم با روحانیت، مقدمات یک تحول بزرگ سیاسی را فراهم ساخت.

* در ۱۸ شعبان ۱۳۲۴ هـ. ق با فرمان مظفرالدین شاه مجلس شورای ملی افتتاح شد.

* در سال ۱۳۲۶، محمد علی شاه، فرزند مظفرالدین شاه، مجلس را به توپ بست.

* اولین قانون اساسی ایران در سال ۱۳۲۴ هـ. ق. مشتمل بر ۵۱ اصل به تصویب رسید.

* مجلس دوره‌ی اول مشروطیت از آن جهت که بررسی و تصویب متمم قانون اساسی را بر عهده داشت، به منزله‌ی قوه‌ی مؤسسان بوده است.

* علمای دوران مشروطیت در مقابله با این پدیده‌ی سیاسی دو دسته شدند:

۱- مخالفان مشروطه

۲- موافقان مشروطه

* از جمله روحانیون موافق مشروطیت علامه شیخ محمدحسین نائینی بود که مؤلف کتاب "تنبیه الامه و تنزیه المله" است.

نکته: علامه نائینی حکومت‌ها را به استبدادیه (تملیکیه، خودسرانه، دلخواهانه و استبدادیه) و مقیده (محدوده عادلانه، مشروطه، مسئله و دستوریه) تقسیم می‌کرد.

نکته: نائینی معتقد بود که اصل حکومت در اسلام "شورویه بوده نه استبدادیه" و ناگزیر باید حکومت خودسرانه به مشروطیت تغییر یابد که از "ضروریات دین اسلام" و سایر شرایع است.

* شیخ فضل‌الله نوری طرفدار مشروطه‌ی مشروعه بود.

* لزوم تطبیق مصوبات مجلس شورای ملی با شرع، از جمله ابتکارات شیخ فضل‌الله نوری بوده است.

نکته: طبق اصل دوم متمم قانون اساسی مشروطیت، ۵ نفر از علمای متدین و مطلع از مقتضیات زمان، مسئول نظارت بر قانون مصوب مجلس شورای ملی شدند.

* شیخ فضل‌الله منشأ مشروطیت را فتنه‌ی جدیده و طبیعی مشرب‌ها می‌داند که به صورتی زیبا اظهار شده است.

* شیخ فضل‌الله نوری قانون اساسی را "ضاللت‌نامه" و "ملعون‌نامه" می‌خواند.

شیخ فضل‌الله نوری قوه‌ی مقننه را "بدعت و ضلال محض" می‌دانست و معتقد بود که قانون مشروطه منافق دین اسلام است و ممکن نیست که مملکت اسلامی در تحت قانون مشروطگی در بیاید. وی معتقدین به مشروطیت را مرتد می‌دانست و احکام اربعه‌ی مرتد را بر آنها جاری می‌دانست.

نکته: مرتد کسی است که بعد از مسلمانی کافر شود. مرتد بر دو نوع است:

الف- **مرتد فطری:** کسی که مسلمان متولد شده ولی بعداً کافر شود.

ب- **مرتد ملی:** کسی است که ابتدا از کفر مسلمان شده و بعد از آن مجدداً کافر شود.

(توبه مرتد فطری قابل پذیرش نیست ولی توبه‌ی مرتد ملی تحت شرایطی

قابل پذیرش است.)

* محتوبات قانون اساسی

الف- اصول و قواعد اساسی زمامداری که در آن حاکمیت مردم در اداره‌ی امور و حاکمیت قانون بر اعمال و رفتار زمامداران بیان می‌شود.

ب- اصول مربوط به اعلامیه‌ی حقوق بشر

نکته: زمامداری نظام مشروطیت، بر اساس تفکیک قوای سه گانه ناشی از ملت تنظیم شده بود. قوه‌ی مقننه‌ی زمان مشروطیت ایران دو مجلسی بود (مجلس ملی و سنا).

* در مشروطیت ایران، پادشاه از مسئولیت مبرا بود.

* در قانون اساسی ایران زمان مشروطیت؛ تطبیق قوانین مصوب مجلس با احکام شرع، بر عهده‌ی پنج تن از مجتهدین طراز اول (منتخب مجلس از بین معرفی شدگان از طرف مراجع تقلید) قرار گرفته بود.

* علی‌رغم شکست مشروطیت، مشروطه، بیداری ملت در تشخیص بین آزادی و استبداد را در پی داشت.

* اولین بار در لایحه‌ی انجمن‌های ایالتی و ولایتی در سال ۱۳۴۱، محرومیت زنان از انتخاب کردن و انتخاب شدن برداشته شد.

نکته: کاپیتولاسیون عبارت بود از معاهده‌ای که به موجب آن دولتی در کشور خارجی از بعضی از حقوق حاکمیت که اهم آن حق قضاوت و اجرای مجازات است بهره‌مند می‌شود، به طوری که اتباع آن دولت از پاره‌ای از حقوق و مزایا به طور اختصاصی استفاده می‌کردند. کاپیتولاسیون اولین بار در ایران، در سال ۱۸۲۸ میلادی در معاهده‌ی ترکمانچای منعقد شد.

* فکر تدوین قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران قبل از پیروزی انقلاب به هنگام اقامت امام خمینی(ره) در پاریس (۱۳ مهر تا ۱۱ بهمن ۱۳۵۷) به وجود آمد.

* قانون اساسی انقلاب اسلامی توسط مجلس بررسی نهایی قانون اساسی (خبرگان) تهیه و در ۹/۱۱ و ۱۳۵۸/۹/۱۲ به تصویب ملت رسید.

* مهمترین اشکالات عملی قانون اساسی مصوب ۱۳۵۸ عبارتند از:

۱- عدم توزیع مناسب اختیار و مسئولیت بین رئیس‌جمهور، نخست وزیر و وزراء.

۲- مدیریت شورایی قوه‌ی قضائیه که مشکلات مدیریتی را در طول یک دوره ده‌ساله ایجاد کرد.

۳- الزام تبعیت مجلس از نظرات اصلاحی شورای نگهبان که در مواقعی مصلحت کشور غیر از آن اقتضا می‌کرد.

* اشکالات ناشی از پراکندگی امور در تجربه‌ی ده‌ساله‌ی نظام جدید، سرانجام در سال ۱۳۶۸ به دستور امام خمینی(ره) منجر به بازنگری در قانون اساسی ایران شد.

* در بازنگری سال ۱۳۶۸ قانون اساسی مجموعاً ۴۶ اصل آن اصلاح شد و تغییر یافت و در همه‌پرسی مورخ ۱۳۶۸/۵/۶ به تصویب همه‌پرسی ملت رسید.

* برابر اصل ۱۷۷ ق. اساسی مقام رهبری پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام طی حکمی خطاب به رئیس‌جمهور (رئیس شورای بازنگری)، اصلاح یا متمیم قانون اساسی را به شورای بازنگری قانون اساسی پیشنهاد می‌نماید.

* شورای بازنگری قانون اساسی چون ابتکار تعیین محتوای قانون را بر عهده دارد عنوان قوه‌ی مؤسس را دارد.

* مصوبات شورای بازنگری پس از تائید و امضای مقام رهبری باید از طریق مراجعه به آرای عمومی به تصویب اکثریت مطلق شرکت‌کنندگان در همه‌پرسی برسد.

* شورای نگهبان بر آرای عمومی و همه‌پرسی نظارت می‌کند.

* رئیس‌جمهور موظف است نتایج همه‌پرسی را پس از طی مراحل قانون و ابلاغ به وی امضاء کند و برای اجراء در اختیار مسئولان قرار دهد.

محدودیت بازنگری در قانون اساسی

۱- محتوای اصول مربوط به اسلامی بودن نظام.

۲- ضرورت ابتدای کلیه‌ی قوانین و مقررات بر اساس موازین اسلامی و پایه‌های ایمانی باشد.

۳- اهداف جمهوری اسلامی.

۴- جمهوری بودن حکومت.

۵- ولایت امر و امامت امت.

۶- اداره‌ی امور کشور به اتکای آرای عمومی.

۷- دین و مذهب رسمی کشور (اسلامیت و تشیع).

* در مدتی که اختیارات ریاست‌جمهوری بر عهده‌ی معاون اول یا فرد دیگری است نمی‌توان برای تجدیدنظر در قانون اساسی اقدام نمود.

* منابع مطالعه‌ی حقوق اساسی ایران عبارت است از:

* مقدمه‌ی قانون اساسی، اصول قانون اساسی، تفسیر قانون اساسی شورای نگهبان، آیین‌نامه‌ی داخلی مجلس، قانون و آیین‌نامه‌ی داخلی مجلس خبرگان رهبری.

* نظام سیاسی ایران جمهوری اسلامی است که در ۱۲ فروردین ۱۳۵۸، مردم به آن رأی مثبت دادند.

* مصادیق جمهوریت نظام: اداره‌ی امور کشور به اتکای آرای عمومی، تعیین رهبر توسط خبرگان منتخب مردم، انتخابات ریاست جمهوری، مجلس شورای اسلامی و شوراهای محلی به طور مستقیم توسط مردم و نیز رسمیت دولت موقوف به پیشنهاد رئیس‌جمهور و رأی اعتماد مجلس شورای اسلامی.

* دوران زمامداری و نمایندگی در پست‌های ریاست جمهوری ۴ سال، مجلس شورای اسلامی ۴ سال، شوراهای محلی ۴ سال و نمایندگان مجلس خبرگان رهبری ۸ سال است.

* کلیه‌ی مقامات و مسئولین کشور در برابر قانون با آحاد مردم مساوی هستند.

* رهبر در مقابل مجلس خبرگان منتخب ملت، رئیس‌جمهور مستقیماً در برابر ملت و رهبر، و مجلس شورای اسلامی، و وزیران، در مقابل رئیس‌جمهور، و مجلس شورای اسلامی و نمایندگان مجلس هم در مقابل ملت مسئولند.

* اصول و موازین اسلامی حاوی دستورات ثابت و لایتنغیری است که برای اجراء نازل شده؛ به نحوی که آراء و اندیشه‌های مردم در مقابل آن اصول فاقد ارزش و اعتبار است.

* تحمل، همزیستی و مشارکت متقابل ارباب عقاید و اندیشه‌ها از مقتضیات جمهوری به شمار می‌رود.

- * تعددگرایی و تکثر سیاسی از راه احزاب امکان‌پذیر است.
- * در تحقق دموکراسی، رسیدن به اتفاق آراء غیرممکن است لذا به اکثریت آراء بسنده می‌شود.
- * در ایران، اسلام به عنوان یک دین رسمی بر اداره‌ی کشور احاطه دارد و کلیه‌ی قوانین و مقررات بایستی، بر اساس موازین اسلامی باشد (اصل ۴ قانون اساسی). لذا ایران یک کشور مذهبی است.
- * در قانون اساسی حقوق و آزادی‌های عمومی افراد برای همه‌ی ایرانیان هیچ‌گونه تبعیضی (نژادی، قومی، دینی، زبانی) به رسمیت نشناخته است.
- نکته:** برابر قانون اساسی اقتدارات عالی سیاسی چون رهبری، ریاست جمهوری، وزارت، قضاوت و نظایر آن در انحصار ایرانیان مسلمان است.
- * ایرانیان غیرمسلمان (مسیحی، زرتشتی و یهودی) می‌توانند در مجلس نماینده داشته و در مشاغل عمومی اداری، آموزشی دانشگاهی و فنی و کارمندی جزء و مدیریت تا سطوح میانی فعالیت کنند.
- نکته:** جمهوریت، ناظر بر شکل حکومت و اسلامیت، ناظر بر محتوای حکومت است.
- * علت اصلی احراز رهبری سیاسی امام خمینی (ره) ناشی از اعتقاد ایشان به اسلامی‌بودن امر سیاست بود.
- * فرمان تشکیل دولت موقت در ۱۵ بهمن ۱۳۵۷ گام اول امام خمینی (ره) در تأسیس نظام جمهوری اسلامی تلقی می‌شود.
- * به علت شرکت فعال سیاسی نوجوانان و جوانان در شکل‌گیری انقلاب، شرط سنی رأی‌دهندگان به جمهوری اسلامی در فروردین ۱۳۵۸، ۱۶ سال تعیین شد.

* تاسیس نظام جمهوری اسلامی ایران بر پایه اعتقادات دیرینه‌ی مردم بر حکومت حق و عدل و قرآن صورت گرفت.

در زمان غیبت امام عصر (عج) در جمهوری اسلامی ایران، ولایت امر و امامت امت، برعهده‌ی فقیه عادل و با تقوا، آگاه به زمان، شجاع، مدیر و مدبر است.

* انسان دارای کرامت ذاتی و اکتسابی است و حفظ و حرمت آن تا زمانی که مرتکب تباهکاری و شرارت نشده واجب است.

* آزادی متفکرانه و مسئولانه به تلاش و تکاپوی انسان جهت می‌بخشد، افراد و جامعه را به سوی شرافت و عزت راهبری می‌نماید و تحولی مثبت ایجاد می‌کند.

* تقوا و خودسازی فردی منجر به کرامت انسانی می‌شود.

* اسلام تأکید بر حفظ کرامت انسانی و فردی اجتماعی دارد.

* اصل کرامت و ارزش والای انسانی و آزادی توأم با مسئولیت افراد ملت در برابر خداوند شرط ادامه‌ی حیات نظام جمهوری اسلامی است.

* منابع حقوقی اسلام عبارتند از:

۱- منابع اصلی: قرآن و سنت

۲- منابع ثانوی: اجماع و عقل

* سنت: مجموع گفتار، کردار و یا تأیید (تقریر) معصوم را سنت گویند.

* اجماع: اتفاق آراء علماء مسلمین در یک موضوع شرعیه را اجماع گویند. از دیدگاه شیعه اجماع وقتی معتبر است که کاشف از رأی معصوم باشد.

* عقل: یعنی استنباط احکام اسلامی از طریق منطق و استدلال از قرآن و سنت.

نکته: فقهای اهل تسنن بعد از اجماع به منبع دیگری چون قیاس معتقدند و عقل را بعد از قیاس ذکر می‌کنند.

علم اصول یعنی: علم به قوانین و اصول راهنمایی، که برای استنباط احکام شرعی و فرعی از طریق ادله‌ی تفصیلی بیان شده است. مبدأ پیدایش این علم را به زمان امام محمد باقر(ع) و امام جعفر صادق(ع) نسبت می‌دهند.

منابع اصلی اسلام (قرآن، سنت) ثابت هستند ولی باب اجتهاد برای فقها مفتوح است.

* اجتهاد توسط رهبری در تمامی شئون اداره کشور تبلور دارد. از شرایط رهبری اجتهاد است و رهبر مستقیم یا غیرمستقیم بر تصمیمات و تدابیر اتخاذی تمامی قوای کشور نظارت می‌کند.

* در قانون اساسی ایران یکی از راه‌های مقابله با وابستگی، توسعه و پیشرفت روزافزون در تمامی علوم روز لحاظ شده است.

* اصل اساسی حاکم بر سیاست خارجی کشور، نفی ستم و سلطه‌گری و نفی ستم‌پذیری است.

* قسط و عدل از اهداف متعالی نظام جمهوری اسلامی ایران است.

* سلطه‌ی بیگانه را در مفهوم سیاسی به استعمارگری و امپریالیسم تعبیر می‌کند.

* برابر اصل ۱۱ قانون اساسی ایران همه‌ی مسلمانان یک امت واحده هستند و دولت ایران موظف به اتحاد با دول اسلامی است.

نکته: امت در لغت به جامعه‌ی انسانی اطلاق می‌شود که عقیده و نظر (مذهبی) مشترک داشته باشند.

* خداوند مسلمانان را امت نمونه (وسط) و میانه قرار داده است (تعادل در فردگرایی و جمع گرایی، مادی گرایی، معنوی گرایی).
مرز جامعه‌ی اسلامی با سایر جوامع، عقیده و ایمان است نه مرز جغرافیایی.

اصل ۱۷۷ قانون اساسی

اصل یکصد و هفتاد و هفتم - بازنگری در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، در موارد ضروری، به ترتیب زیر انجام می‌گیرد:

مقام رهبری پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام، طی حکمی خطاب به رئیس‌جمهور، موارد اصلاح یا متمیم قانون اساسی را به شورای بازنگری قانون اساسی با ترکیب زیر، پیشنهاد می‌نماید:

- ۱- اعضای شورای نگهبان؛
- ۲- رؤسای قوای سه‌گانه؛
- ۳- اعضای ثابت مجمع تشخیص مصلحت نظام؛
- ۴- پنج نفر از اعضای مجلس خبرگان رهبری؛
- ۵- ده نفر به انتخاب مقام رهبری؛
- ۶- سه نفر از هیأت وزیران؛
- ۷- سه نفر از قوه قضائیه؛
- ۸- ده نفر از نمایندگان مجلس شورای اسلامی؛
- ۹- سه نفر از دانشگاهیان.

شیوه کار و کیفیت انتخاب و شرایط آن را، قانون معین می‌کند. مصوبات شورا پس از تأیید و امضای مقام رهبری باید از طریق مراجعه به آراء عمومی

به تصویب اکثریت مطلق شرکت‌کنندگان در همه‌پرسی برسد. رعایت ذیل اصل پنجاه و نهم در مورد همه‌پرسی "بازنگری در قانون اساسی" لازم نیست.

محتوای اصول مربوط به اسلامی‌بودن نظام و ابتدای کلیه قوانین و مقررات بر اساس موازین اسلامی و پایه‌های ایمانی و اهداف جمهوری اسلامی ایران و جمهوری بودن حکومت و ولایت امر و امامت امت و نیز اداره امور کشور با اتکاء به آراء عمومی و دین و مذهب رسمی ایران، تغییر ناپذیر است.

اصل یکصد و هفتاد و هفتم به موجب اصلاحاتی که در سال ۱۳۶۸ نسبت به قانون اساسی صورت گرفته، به این قانون الحاق شده است.

موانع تشکیل امت واحده‌ی اسلامی

۱- اختلافات مذهبی

۲- اختلافات فرهنگی و جغرافیایی

۳- خیانت زمامداران

۴- سیاست جهانی

نکته: نمونه‌ی بارز اتحاد عملی مسلمانان تشکیل سازمان کنفرانس اسلامی (۱۹۷۲) است. بر طبق اصل ۱۲ قانون اساسی ایران، دین رسمی ایران، اسلام و مذهب جعفری اثنی‌عشری (دوازده امامی) و الی‌الابد غیرقابل تغییر است.

نکته: برابر قانون اساسی ایران، مذاهب دیگر اسلامی: حنفی، مالکی، حنبلی، شافعی و زیدی دارای احترام کامل می‌باشند و پیروان این مذاهب در انجام مراسم مذهبی و نیز احوال شخصیه طبق فقه خودشان عمل می‌نمایند.

* منابع فقه اهل سنت عبارت است از: قرآن، سنت، اجماع، قیاس، عقل،

استحسان و مصالح مرسله (استصلاح)

* وجود مجمع تشخیص مصلحت نظام در نظام فعلی ایران عملاً قاعده استصلاح در امر قانون‌گذاری محسوب می‌شود.

* قوانین اساسی در تقابل و تعامل با دین و مذهب بر سه نوع است:

۱- نظام‌های سیاسی غیرمذهبی (لائیک): دین و مذهب در این نوع رژیم‌ها هیچ نقشی ندارند و هیچ‌گونه تمایز و تبعیضی را در حقوق افراد به بار نمی‌آورند.

۲- نظام‌های سیاسی مبتنی بر رسمیت مذهب در قانون‌گذاری: در این نوع رژیم قانون‌گذاری باید مقید به اصول و موازین مذهبی بوده و شعائر مذهبی نیز باید رعایت شود.

۳- نظام‌های سیاسی با رسمیت کامل دین و مذهب در تمام شئون کشور: در این نوع نظام‌ها، دین و مذهب اساس و پایه و علت وجودی تشکیل حکومت است که آن را اصطلاحاً حکومت الهی می‌گویند. در ایران شاه اسماعیل صفوی برای اولین بار مذهب شیعه را در سراسر کشور ایران رسمیت بخشید.

نکته: اقلیت‌های دینی شناخته‌شده در قانون اساسی ایران عبارتند از: ایرانیان زرتشتی (مجوس)، کلیمی و مسیحی.

نکته: صابئین شاخه‌ای از دین یهودیت است.

حقوق اعطایی به اقلیت‌های دینی عبارت است از: شناسایی حقوقی، آزادی انجام مراسم دینی، استقلال در احوال شخصیه و تعلیمات دینی، حق تشکل، حق نمایندگی مجلس شورای اسلامی حقوق اجتماعی، اداری و استخدامی.

* رفتار با غیرمسلمانان غیراهل کتاب ایرانی، مستند به اصل ۱۴ قانون

اساسی با اخلاق حسنه و قسط و عدل اسلامی است و حقوق انسانی آنها رعایت می‌شود؛ به شرط عدم ضدیت با اسلام و جمهوری اسلامی ایران.

نکته: دولت مبین شخصیت حقوقی ملت است و برای ایجاد یک نظام سیاسی امری لازم است.

اصل ۱۱ قانون اساسی

اصل یازدهم- به حکم آیه کریمه "ان هذه امتکم امه واحده و انا ربکم فاعبدون"^۱ همه مسلمانان، یک امت‌اند و دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است سیاست کلی خود را بر پایه ائتلاف و اتحاد ملل اسلامی قرار دهد و کوشش پیگیر به عمل آورد تا وحدت سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جهان اسلام را تحقق بخشد.

مبحث دوم: اصول حاکم بر نظام جمهوری اسلامی ایران

اصول حاکم بر نظام جمهوری اسلامی ایران

۱- اصل آزادی

سیاسی
فرهنگی
اقتصادی
نظامی

۲- استقلال

نقطه مقابل استقلال، سلطه است که اهمّ این سلطه می تواند ناشی از:

استعمار(قدیم- جدید)
تحت الحمايگی
قیومت
نمایندگی

۳- وحدت و تمامیت ارضی کشور

دین و مذهب رسمی کشور
زبان و خط رسمی کشور
تاریخ رسمی کشور
پرچم رسمی کشور

الف- وجوه وحدت ملی عبارت است از:

نکته: زبان بارزترین عامل شناخت یک ملت در مقابل ملل دیگر است.

زبان و خط رسمی و مشترک مردم ایران فارسی است. اسناد و مکاتبات و

متون رسمی و کتب درسی باید به این زبان (فارسی) و خط باشد (اصل ۱۵ ق. اساسی).

نکته: زبان فارسی حلقه‌ی اتصال وحدت ملی در سراسر ایران، زبان مشترک تمامی ایرانیان است. از آنجا که زبان قرآن و علوم و معارف اسلامی عربی است و ادبیات فارسی کاملاً با آن آمیخته است لذا زبان عربی باید پس از دوره‌ی ابتدایی تا پایان دوره‌ی متوسطه در همه‌ی کلاس‌ها و در همه‌ی رشته‌ها تدریس شود (اصل ۱۶ ق. اساسی).

* مبدأ تاریخ رسمی کشور هجرت پیامبر(ص) است و تاریخ هجری شمسی و هجری قمری هر دو معتبر است ولی مبنای کار ادارات دولتی هجری شمسی است (اصل ۱۷ ق. اساسی).

نکته: تعطیل رسمی هفتگی روز جمعه است (اصل ۱۷ ق. اساسی).

* پرچم رسمی ایران به رنگ‌های سبز، سفید و سرخ (از بالا به پائین) با علامت مخصوص جمهوری اسلامی و شعار الله اکبر است (اصل ۱۸ ق. اساسی).

نکته: استفاده از زبان‌های محلی و قومی در مطبوعات و رسانه‌های گروهی و تدریس ادبیات آنها در مدارس در کنار زبان فارسی آزاد است (اصل ۱۶ ق. اساسی).

اصول چهارگانه (آزادی، استقلال، وحدت و تمامیت ارضی) تفکیک ناپذیری اصول.

اصل ۱۵ تا ۱۸ قانون اساسی

اصل پانزدهم- زبان و خط رسمی و مشترک مردم ایران، فارسی است.

اسناد و مکاتبات و متون رسمی و کتب درسی باید با این زبان و خط باشد ولی استفاده از زبان‌های محلی و قومی در مطبوعات و رسانه‌های گروهی و تدریس ادبیات آنها در مدارس، در کنار زبان فارسی، آزاد است.

اصل شانزدهم - از آنجا که زبان قرآن و علوم و معارف اسلامی، عربی است و ادبیات فارسی کاملاً با آن آمیخته است، این زبان باید پس از دوره ابتدایی تا پایان دوره متوسطه در همه کلاس‌ها و در همه رشته‌ها، تدریس شود.

اصل هفدهم - مبدأ تاریخ رسمی کشور، هجرت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) است و تاریخ هجری شمسی و هجری قمری، هر دو معتبر است، اما مبنای کار ادارات دولتی، هجری شمسی است. تعطیل رسمی هفتگی، روز جمعه است.

اصل هجدهم - پرچم رسمی ایران به رنگ‌های سبز و سفید و سرخ با علامت مخصوص جمهوری اسلامی و شعار "الله اکبر" است.

انواع حقوق و آزادی‌های مندرج در قانون اساسی

الف- حقوق و آزادی‌های فردی

۱- تساوی در برابر قانون

(الف) آبروی افراد	} ۲- امنیت و مصونیت
(ب) جان افراد	
(ج) مال افراد	
(د) حقوق افراد	
(ه) مسکن افراد	
(و) شغل افراد	
(ز) ارتباطات و اطلاعات افراد	

۳- مصونیت از تجسس

(الف) اصل برائت	} ۴- امنیت و مصونیت‌های قضایی
(ب) منع شکنجه	
(ج) منع هتک حرمت و حیثیت و تعرض	

۵- حق و آزادی‌های فکری و منع تفتیش عقاید

۶- حق و آزادی کار و اشتغال

۱- حق تشکیل انجمن	} ب- حقوق و آزادی‌های گروهی
۲- حق تحزب	
۳- حق تجمعات	
۴- حق راهپیمایی	

نکته: میل فزاینده‌ی حکومت به قدرت، بحران در آزادی را نتیجه می‌دهد و زمینه‌ی شکل‌گیری حکومت‌های استبدادی است.

نکته: در حکومت‌های مردمی کلام اول، التزام دولت در حفظ آزادی‌های مشروع ملت است. برابر اصل نهم قانون اساسی، هیچ مقامی حق ندارد به نام حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور آزادی‌های مشروع را هرچند با وضع قوانین و مقررات سلب کند. دولت، حق تسلط بر آزادی بیان و مطبوعات را ندارد. دولت حق مهار و کنترل آزادی احزاب و اجتماعات را ندارد.

نکته: حمایت از آزادی‌های فردی در جامعه و تضمین رعایت آنها بر عهده‌ی قوه‌ی قضائیه است.

* بحران در آزادی، بحران در دموکراسی را به دنبال دارد.

* بالابردن سطح آگاهی‌های عمومی در همه‌ی زمینه‌ها با استفاده‌ی صحیح از مطبوعات و رسانه‌های گروهی و وسایل دیگر یکی از الزامات دولت است.

تضمین و پشتیبانی استقلال نیازمند } اصول اجرایی استقلال
تعهد زمامداران و نقش مردم

اصول اجرایی استقلال مندرج در قانون اساسی

- در تشکل و تشکیل احزاب و جمعیت‌های سیاسی
- در سیاست اقتصادی
- منع انعقاد قراردادهای بین‌المللی سلطه‌آمیز
- منع دادن امتیاز تشکیل شرکت به خارجیان
- در تعیین خطوط مرزی (منع تغییر آن بدون عمل- متقابل و لحاظ شرایط معین)
- منع عضویت خارجیان در نیروهای مسلح
- منع استقرار پایگاه‌های نظامی خارجی

نکته: هرگونه قرارداد که موجب سلطه‌ی بیگانه بر منابع طبیعی و اقتصادی، فرهنگ، ارتش و دیگر شئون کشور گردد، ممنوع است.

نکته: دادن امتیاز تشکیل شرکت‌ها و مؤسسات در امور تجاری، صنعتی، کشاورزی و معادن و خدمات به خارجی‌ان مطلقاً ممنوع است.

شرایط حاکم بر تغییر خطوط مرزی:

اصلاحات جزئی باشد.

یک طرفه نباشد.

مصالح کشور رعایت شود.

به استقلال و تمامیت اراضی کشور لطمه نزنند.

به تصویب چهار پنجم کل نمایندگان مجلس شورای اسلامی برسد.

نکته: منع عضویت خارجی‌ان در نیروهای مسلح شامل عضویت در سپاه پاسداران انقلاب اسلامی نمی‌شود.

نکته: استقرار هرگونه پایگاه نظامی خارجی در کشور هرچند به‌عنوان استفاده‌ی صلح‌آمیز ممنوع است.

امضای قراردادهای بین‌المللی

اعزام و پذیرش سفیران

وظایف ریاست جمهوری در حفظ استقلال کشور: ریاست شورای عالی امنیت ملی

اداره‌ی امور تمام سیاست‌های اجرایی

* تدوین سیاست‌های نظام جمهوری اسلامی ایران بر عهده‌ی نمایندگان مجلس شورای اسلامی است.

نکته: وحدت ملی و تمامیت ارضی با یکدیگر ملازمه دارند. یکسان انگاشتن افراد ملت در مقابل قوانین از موجبات وحدت ملی است.

* مردم ایران از هر قوم و قبیله که باشند از حقوق مساوی برخوردارند و رنگ و نژاد، زبان و مانند اینها سبب امتیاز نخواهد بود (اصل ۱۹ قانون اساسی).

نکته: تساوی افراد، ادیان و مذاهب مختلف از حقوق متعلقه، در اصل ۱۹ قانون اساسی مغفول مانده است.

نکته: به استناد اصل ۲۰ قانون اساسی حمایت قانونی و بهره‌مندی از حقوق انسانی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی با رعایت موازین اسلام مشمول آحاد ملت ایران و رای از قومیت، نژاد، زبان و مذهب می‌شود.

نکته: برابر اصل ۱۴۳ قانون اساسی پایداری در حفظ استقلال و تمامیت ارضی و نظام جمهوری اسلامی از وظایف انحصاری ارتش جمهوری اسلامی ایران است.
* در نظام جمهوری اسلامی ایران امر به معروف و نهی از منکر از وظایف همگانی و متقابل مردم و دولت به شمار می‌رود (اصل ۸ ق اساسی).

* امر به معروف و نهی از منکر دو مرحله دارد: مرحله‌ی اول که وظیفه‌ی همگان است واجب عینی است و مرحله‌ی دوم که زیر نظر حاکم شرع و متصدیان حکومت صورت می‌گیرد، واجب کفایی است.

* برخی فقها از جمله محقق حلی امر به معروف و نهی از منکر را واجب عینی می‌دانند ولی عده‌ای از فقها (امام خمینی (ره)) آن را واجب کفایی می‌دانند.

شرایط امر به معروف و نهی از منکر:

۱- آگاهی نسبت به معروف و منکر توسط آمر به معروف و ناهی از منکر
۲- احتمال تأثیر در شخص مورد نظر
۳- اصرار خطاکاران بر اعمال خلاف
۴- عدم ترتب فساد دیگر بر این عمل

مراتب تذکاری: (قلبی
زبانی)
مراتب امر به معروف و نهی از منکر:
مرتبه‌ی عملی

در کتب فقهی از واژه‌ی "حسبه" به معنای امر به معروف و نهی از منکر یاد شده است.

حسبیه: به معنای کار ثواب است که برای رضای خدا انجام می‌شود، از قواعد دینی به شمار می‌رود که از همان صدر اسلام (زمان پیامبر (ص)، حضرت علی (ع) و خلفای راشدین) برای حفظ مصالح اسلام شخصاً اداره امور (حسبیه) را برعهده می‌گرفته‌اند.

رئوس نظارت زمامداری در جمهوری اسلامی ایران:

- نظارت رهبری (نظارت عالی بر سه قوه‌ی کشور)
- نظارت از طریق قانونگذاری برای اصلاح اجتماعی
- نظارت اجرایی
- انتظامی
- اقتصادی
- بهداشتی
- فرهنگی
- اقدام قضایی

نکته: از نظر شرعی، حق و تکلیف افراد عادی مردم در حدود پند و اندرز (مراتب تذکاری) محدود می‌گردد.

رئوس و طرق نظارت مردم بر دولت:
مطبوعات و رسانه‌های گروهی
احزاب و تشکیلات سیاسی
اجتماعات و راهپیمایی‌ها

نکته: نشریات و مطبوعات در بیان مطالب آزادند مگر آنکه مخلّ به مبانی اسلام یا حقوق عمومی باشند.

* در صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران آزادی بیان و نشر افکار با رعایت موازین اسلامی و مصالح کشور باید تأمین گردد.

* تشکیل احزاب و انجمن‌های سیاسی و عضویت در آنها به شرط آنکه اصول استقلال، آزادی، وحدت ملی، موازین اسلامی و اساس جمهوری اسلامی را نقض نکند بلامانع است (اصل ۲۶ قانون اساسی).

نکته: عضویت اعضای نیروهای مسلح در احزاب و گروه‌های سیاسی ممنوع است.

* تشکیل اجتماعات و راهپیمایی‌ها، بدون سلاح به شرط آنکه مخل به مبانی اسلام نباشد، آزاد است.

* برابر بند یک اصل سوم قانون اساسی، دولت موظف به ایجاد محیط مساعد برای رشد فضایل اخلاقی بر اساس ایمان و تقوا و مبارزه با کلیه‌ی مظاهر فساد و تباهی در جامعه است.

خطوط اصلی سیاست‌های فرهنگی، آموزشی و علمی جمهوری اسلامی ایران در قانون اساسی عبارت است از:

۱- بالا بردن سطح آگاهی‌های عمومی: توسط رسانه‌های گروهی
افکار عمومی

۲- آموزش و پرورش رایگان و همگانی

۳- توسعه و تعمیم آموزش عالی

نکته: برابر اصل ۳۰ قانون اساسی، دولت موظف است وسایل آموزش و پرورش